

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

Tekst:

Rigmor Skålholt
Sosionom og bosatt
i Østre Toten
kommune.

Denne FN-konvensjonen er ukjent for de fleste her til lands, til tross for at den ble sendt ut fra FN for snart 4 år siden til underskriving og ratifisering. Over 80 land har hittil ratifisert konvensjonen. Norge venter. En begrunnelse var at Vergemålsloven måtte tilpasses først. I dag er den nye loven på plass, men nå står det på penger for å iverksette loven. De ulike organisasjonene og forbund for mennesker med funksjonshemninger er utålmodige, men de har i liten grad klart å få oppmerksomhet om konvensjonen, og dermed heller ikke lagt noe særlig press på myndighetene.

Konvensjonen, som bygger på menneskerettighetserklæringen av 1948, er ingen spesialkonvensjon, men den konkretiserer og presiserer allmenne menneskerettigheter. Den omhandler særlig økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter. I denne artikkelen vil jeg utdype de rettigheter som er mest aktuelle for mennesker med utviklingshemning.

Vi skulle tro at allmenne menneskerettigheter var sikret i vårt siviliserte samfunn. Det var store idealer som ble utbasunert da ansvarsreformen (også kalt HVPU-reformen) ble gjennomført. Fellesskapsløsninger skulle avløses av individuelle tilbud. Beboerne skulle tilbakeføres til hjemkommunene. Nå var det normalisering og integrering som ble de nye slagordene. Som et resultat av denne ideologien ble bl.a. landsbyene i Norge og Granly Stiftelse på Kapp utsatt for sterkt press. De passet ikke inn i de nye ideene. Med nød og neppe ble de reddet fra nedleggelse da ansvarsreformen ble forberedt og innført.

Det tok ikke mange årene før kommunene begynte å bruke mennesker med utviklingshemning som salderingspost når budsjettene skulle gå i balanse. Voksenopplæringen forsvant i løpet av kort tid fra de fleste kommunene. Flere mistet tilbud om støttekontakt, og dagtilbudene ble truet. Det ble etter hvert en krassere tone mellom økonomi og menneskeverd. Leder for Norsk forbund for utviklingshemmede i Norge (NFU), Jens Petter Gitlesen, uttalte i et radiointervju våren 2010 at på mange måter er tilstandene verre enn de var ti år før reformen kom. Foreldre fortviler over kyniske forhold hvor de

kommunale sparekniver skjærer dypt, særlig overfor de som selv ikke kan tale egen sak. I ettertid ser vi at ansvarsreformen primært ble en bo-reform, og at idealene fra reformen er i ferd med å bli glemt.

Når FN-konvensjonen blir ratifisert, sannsynligvis i 2012, kan mennesker med funksjonshemning – med loven på sin side – ha juridisk krav på det som er selvfølgelig menneskerettigheter. Konvensjonen er ikke bare et dokument om rettigheter, men gir uttrykk for ideer om menneskeverd. Begrepene «normalisering» og «integrering» brukes ikke lenger. Derimot er begrepet «inkludering» flittig brukt. Kort sagt: Samfunnet må tilpasse seg individet.

Her er noen utsnitt fra konvensjonens fortale: «... *funksjonshemning er et resultat av interaksjon mellom mennesker med nedsatt funksjonsevne og holdningsbestemte barrierer og barrierer i omgivelsene som hindrer dem i å delta fullt ut og på en virksom måte i samfunnet*» (punkt e). «*Det er viktig å ta spørsmål knyttet til funksjonshemning inn som en integrert del av relevante strategier for bærekraftig utvikling*» (punkt g), og «...*at mennesker med nedsatt funksjonsevne på verdifullt vis bidrar, eller har mulighet for å bidra, til den generelle velferden og mangfoldet i sine lokalsamfunn, og at dersom mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte sine menneskerettigheter og friheter fullt ut, og kan delta fullt ut i samfunnslivet, vil det gi dem en sterkere følelse av tilhørighet, og vil bringe den menneskelige, sosiale og økonomiske utviklingen av samfunnet, og bekjempelsen av fattigdom, et betydelig skritt framover*» (punkt m).

Konvensjonen viser vei til et samfunn med mer menneskevennlige former. Konvensjonen betoner *«respekt for forskjeller og aksept av mennesker med nedsatt funksjonsevne som en del av det menneskelige mangfold og av den menneskelige natur»* (artikkel 3) Jeg ser på denne konvensjonen som en velkommen bekreftelse på menneskeverdet.

Følgende rettigheter vil bli særlig viktige å arbeide med i framtida:

Artikkel 10. Retten til liv

Her sies det at *«ethvert menneske har en iboende rett til livet, og skal treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne faktisk kan nyte denne rettigheten, på lik linje med andre»*. Det står ikke noe om når retten til liv begynner. Vi vet at mange mennesker blir luket ut før fødsel fordi de ikke er perfekte. Her trengs det å spre bevissthet om menneskeverd.

Artikkel 19. Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet

På lik linje med andre skal utviklingshemmede kunne velge hvor en vil bo, i hvilken boform en vil bo og ikke minst, hvem en ønsker å bo sammen med (punkt a).

Det er ikke uvanlig at kommuner nekter mennesker med utviklingshemning å flytte til kommunen på grunn av kostnadene. Andre kommuner nekter utflytting fordi de mister statstilskudd og arbeidsplasser som følger med denne gruppen mennesker. Det er ikke lett å følge en logikk, der mennesker settes ut på anbud. Det brukes begreper som kjøp og salg av tjenester, selv om mottagerne av tjenestene er mennesker.

Det er forretningslivets lover som gjelder. Kommunene planlegger og bygger «samlokaliserte» boliger. Noen steder blir det bygget så store boliggettoer at det kan se ut som om institusjonsmodellen er på full vei inn igjen. Artikkel 19 om *«Retten til selvstendig liv»* åpner for at en med loven i hånd kan kreve nye, alternative boligmodeller.

Artikkel 24. Utdanning

Det skal *«...sikres et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer, samt livslang læring, som tar sikte på at menneskets muligheter og forståelsen av dets verdighet og egenverdi utvikles fullt ut, og at respekten for menneskerettighetene, de grunnleggende friheter og det menneskelige mangfold styrkes, at mennesker med nedsatt funksjonsevne får utvikle sin personlighet, sine anlegg og sin kreativitet, så vel som sine psykiske og fysiske evner fullt ut»* (punkt 1, a og b).

Det betyr at det er elevens utviklingsbehov som skal sette premissene i skolen, ikke en utdanning hvor læring i hovedsak er orientert mot teoretisk kunnskap slik det i stor grad er i dag. Det betyr også at yrkesopplæring vil bli en videre mulighet etter grunnskoleopplæring. Uten opplæring vil det være vanskelig å delta i et yrkesliv. Særlig for mennesker med utviklingshemning. Retten til *livslang læring* blir også lovfestet. Det vil være noe å banke på døren med i kommuner som har fjernet voksenopplæring til mennesker som ikke kan vise målbar vekst.

Artikkel 27. Arbeid og sysselsetting

«Mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre» (punkt 1).

Dagtilbud til mennesker med utviklingshemning trues med nedleggelse når penger skal spares. Flere ganger har jeg hørt argumentet om at rett til arbeid ikke er lovpålagt. Når FN-konvensjonen blir ratifisert, bortfaller det argumentet.

Artikkel 30. Deltakelse i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyelser og idrett

Det skal «... treffes hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å utvikle og utnytte sine kreative, kunstneriske og intellektuelle evner, ikke bare av hensyn til seg selv, men også til berikelse av samfunnet» (punkt 2).

Dette er noen få utsnitt fra en konvensjon som gir viktige impulser til et mer menneskevennlig samfunn. Grunntonen i konvensjonen er at samfunnet skal tilpasse seg det som er annerledes. Julia

Kristeva (ungarsk språkforsker) som besøkte Norge høsten 2009, mener at funksjonshemning ikke først og fremst handler om et problem det må tilrettelegges for, men at det handler om forskjellige måter å leve i samfunnet på. Hun sier at politisk kan det ikke lenger handle om å *integrere*, men om å *inkludere* alle mennesker - med deres forskjelligheter.

Økonomitenkningen gjennomsyrrer i dag helse- og omsorgssektoren. Den presser ut mennesker som ikke passer inn eller klarer å tilpasse seg. Økonomitenkning passer ikke på mennesker. Hvis mennesker med funksjonshemning skal få tilgang til fullverdig og virksom deltakelse i fellesskapet, trenger vi å åpne for kreativitet og nye ideer for det sosiale liv. Jeg tror at mangel på ideer er roten til problemet. Ikke pengene.